

МАКЕДОНСКО СОНЦЕ

ЕКСКЛУЗИВЕН ФЕЉТОН

ОД АНТИЧКА ДО СОВРЕМЕНА МАКЕДОНСКА ИСТОРИЈА

Подготвила: Жаклина Митевска во соработка со проф. д-р Ванче Стојчев

По договорот меѓу цариците Марија Терезија и Елизавета Петровна почнало преселување на православно население од Австрија во Украина. Во 1751 г. од балканските доселеници биле формирани 4 полка, 2 хусарски и 2 пандурски, во чиј состав имало припадници од сите преселнички народи. Полковите биле гарнизонски и маневарски. Гарнизонските се формирале од женети лица, престојувале на едно место, и се нарекувале "поселеници". Маневарските се нарекувале "полевии" или "непоселеници", што значи дека тие не биле стационарни на едно место и често ги испраќале во војни или во посебни воени акции. На 10.5.1759 г. царицата Елисавета Петровна издала наредба за формирање два непоселеници хусарски полка - македонски и бугарски. Со формирањето на македонскиот полк раководел генерал-мајорот Иван Хорват, а непосредно го формирал мајорот Симеон Пишчевик. Командант бил Алексан-

довите. Од Македонскиот и Далматинскиот полк се формирал Александрискиот полк. По реорганизацијата полковите долго време неофицијално се викале по народното име. Со текот на времето се асимилирале и речиси го изгубиле македонскиот идентитет. За исказаната храброст и успехите во борбите Македонскиот полк повеќе пати бил пофалуван од цариците Елисавета Петровна и Катерина II, и од Врховната команда на Русија. Голем број македонски офицери добиле генералски чинови во руската армија. Највисок чин генерал-мајор добиле Иван Хорват, Тодор Чорбе и др. И покрај сите заслуги, поради изразеното самоволие Хорват бил осуден на 20 години затвор и интерниран во Сибир. Македонската војска низ историјата, главно, била формирана на територијата во својата држава. Меѓутоа, со формирањето на македонскиот полк во Украина се докажува дека македонската војска ја градела историјата и надвор од македонската територија, но со сите македонски национални и др-

се здобил со воени искуства војувајќи и нанесувајќи му големи загуби на Али-паша Јанински. Претседателот на привремената Влада на Грција, Маврокордато, на почетокот на август 1823 г. со специјална повелба го поставил Бочвар за главен командант на грчките востанички сили, кој се истакнал во одбраната на главниот град на востаниците, Мисолунги. На 8.8.1823 г. Бочвар со 350 Македонци, со повикот "Напред браќа по мене", ги нападнал османлиските позиции, со дел од одредот влегол во нивниот логор, каде бил убиен. Во 1875 г. во градот Ѓурѓево во Романија, Васил Левски го основал Бугарскиот револуционерен комитет, според кој бугарската територија била поделена на четири револуционерни окрузи: Трновски, Сливенски, Врачански и Пловдивски. Во овие окрузи не влегувала Македонија, односно според програмата на БРК, Македонија е посебна земја, односно не е бугарска. Меѓутоа, во БРК учествувале бројни Македонци, а еден од најблиските соработници на Левски бил Македонецот

БОРБА ЗА МАКЕДОНСКА ДРЖАВА

дар Димитриев. Официјалното име на македонскиот полк било Македонски коњанички маневарски полк. По одлука на Сенатот, македонскиот полк се упатувал во војна во Прусија, Полска, Турција, против Татарите, Черкезите, Козаците и др. Во списокот за формирање Македонски полк во рубриката: кога, од која нација и со каков чин дошол во Русија, за секое лице од Македонија пишувало дека е припадник на македонската нација. Полкот имал сопствен печат, грб и знаме. На почетокот грбот бил некрунираното лавче, земен од Стематографијата на Х. Жефаровик. Од 1776 г. македонскиот грб имал штит со француска форма, основата била црвена со разни ориентални орнаменти, а амблемот му бил татарски штит со две вкрстени копја со златни врвови. На 10 мај била издадена општа наредба за сите хусарски полкови, со кои Воената комисија формирана од руската Врховна команда одредила во општи црти кој полк каква униформа и какво оружје ќе користи. На 3.10.1775 г. била издадена наредба хусарските полкови да се униформираат, а македонскиот полк имал жолто палто и панталони, прошарани со црни гајтани, и црвена капа. Со наредбата од 24.10.1776 г. полкот имал во жолта боја палто и панталони, со црвени рабови прошарани со црни гајтани, која се употребувала сè до неговото укинување. На 28.6.1783 г. со Указ на царицата Катерина II се укинале народностите називи на полковите и биле наречени според гра-

жавни обележја, иако тогаш не постоела македонска држава. Во текот на XIX век Македонците учествувале речиси во сите востанија кои ги воделе балканските народи против Османлиската империја со надеж дека и тие ќе помогнат за создавање слободна македонска држава. Навлегувањето на ослободителните идеи од Запад на Балканот предизвикало во 1804 г. да се крене Првото српско востание, во чие организирање учествувале многу Македонци. Голема група доброволци, на чело со Велчо Жика, тргнала од Маврово во Србија. Тој ги организирал доброволците од околиците на Скопје, Кичево, Охрид, Прилеп и Велес. Пред востанието Велчо и брат му Кузман, и Петар Чардаклија од Леуново учествувале во Австро-турската војна (1788-1791). Велчо добил чин капетан на австриската војска и се здобил со воено искуство. Чардаклија бил австриски офицер и лично се познавал со Караѓорѓе Петровиќ. Според планот на Велчо, во 1806 г. била изградена тврдината и организирана одбраната на Делиград. Велчо загинал во ненадеен напад на делиградската тврдина во 1807 г., а командата над неа ја презел брат му Кузман.

Грчкото востание од 1821 г. (траело до 1828 г.) е првиот силен удар против Османлиската империја, кога се обединиле прогресивните сили од Балканот, поддржани од големите европски сили. Особен придонес во Грчкото востание имал Марко Бочвар, роден во областа на Воден, кој

Христо Измирлиев-Македончето. Во периодот на Источната криза во Македонија имало повеќе востанија, од кои најзначајни се Разловечкото во 1876 г. и Македонско-Кресненско востание во 1878 г., предводени од Димитар Поп Ѓоргиев Беровски. Ослободителните борби кои македонскиот народ ги водел во Разловечкото, Пијанечкото, Кумановското и Кривопалянечкото востание и учеството на бројни доброволни чети во Српско-турската и во Руско-турската војна, дале силен придонес во разрешувањето на Источната криза. Меѓутоа, големите сили, особено Русија, без какви било чувства за македонската национална самобитност, со прелиминарниот Санстефански договор ја вклучиле речиси цела Македонија во рамките на Голема Бугарија. Три месеци подоцна, со одлуките на Берлинскиот конгрес, големите сили повторно ја вратиле Македонија во составот на Османлиската империја. Предлогот на Берлинскиот конгрес, согласно членовите 23 и 62, на Македонија да ѝ се даде политичка и верска автономија во рамките на Османлиската империја, бил дочекан како обична фраза, бидејќи таквите решенија никога не обврзувале ниту биле предвидени санкции за нивното неизвршување. Со одлуките од Берлинскиот конгрес биле дефинирани границите на Османлиската империја, при што ѝ била дадена можност да ја средува внатрешната состојба како може и умее. Веднаш потоа во Македонија биле донесени воени сили

од Босна, Србија и Бугарија, а се испраќале и нови од Турција. Од централна област на европска Турција, Македонија станала нејзина погранична територија. Формирањето македонска востаничка војска било предвидено со Правилата во одделот "Воените правила за македонската војска", а недисциплината била причина да се донесат Правилата на востаничкиот комитет за воена дисциплина. Во процесот на создавање македонска војска особено значење има создавањето вооружени чети на Тајната македонско одринска револуционерна организација. Создавањето на четите како институции

ров, а Борис Сарафов подвлекува дека го работеле Горче Петров и капетанот Димитар Венедиков. Всушност, тоа се два различни правилника кои разработуваат иста проблематика. Во Правилникот на Гоце Делчев и на Горче Петров била разработена агитационо-организаторската дејност на четите. На почетокот на јануари 1901 година Правилникот бил испратен до ЦК во Солун за одобрување и размножување. По одобрувањето бил умножен во 40 примероци. На 24.1.1901 г. настанала Солунската афера, во која била уништена печатницата и уапсени членовите на ЦК на ТМОРО, па доцнело испра-

револуционерен округ Јане Сандански изработил проект Устав за четите, кој требало да биде испратен до сите војводи во округот, но и тој не пристигнал до одредените места. По појавата на првите вооружени групи, почнала да се формира и селска милиција во сите македонски села каде постоеле комитети на ТМОРО. Особено место во развојот на ТМОРО имале терористичките групи и курирската служба. Првата терористичка група создадена од Организацијата била во Прилеп и броела четири лица. Раководител бил Јордан Попкостадинов, а членови биле Григор Богојчев, Пере Бодлев и Д.Т. Таа имала задача да ги следи османлиските движења во градот. Во текот на 1896 г. терористичка група била формирана и во Крушево. Од позначајните акции на избраните терористи била акцијата на учителот Методи Патчев, кој на 5.8.1898 г. во Охрид го убил османлискиот шпион Димитар Грданов. По налог на организацијата терористички групи биле формирана во Битола, Солун, Кукуш, а во Прилеп се проширила постојната. До октомври 1898 г. терористички групи дејствувале во 12 околии на ТМОРО. Неопходно било постоењето и зголемувањето на бројот на терористичките групи. Затоа ЦК на ТМОРО на Конгресот во Солун во 1896 г. им посветил внимание и официјално ги реорганизираше како тајна полиција. Првите агитационо-организаторски чети во кои биле вклучени и терористички групи ги организирал Делчев. Зимата 1895/1896 г., откако го поставил тајниот канал на организацијата од Штип за Бугарија, ја формирал и ја предводел првата група која пренесувала оружје за потребите на ТМОРО во Штип. Гоце го наговорил Михаил Апостолов-Попето во текот на 1898 година да направи обиколка низ Македонија и да воспостави врска со ајдутските војводи за да ги убеди да работат за ТМОРО. По иницијатива на Делчев во составот на организацијата биле вклучени старите проверени ајдути Кочо Муструков, Иванчо Карасулијата, Апостол Петков, Илија Крчовалијата и др. По формирањето на четите со овие проверени борци во периодот 1897-1899 г. Гоце повеќе пати влегувал во Македонија. При второто доаѓање со чета во Македонија летото 1899 г. организирал средба со војводите на сите ајдутски чети кои се наоѓале во Драмско, Серско, Демирхисарско и Солунско и се обидел да ги вклучи во ТМОРО. Средбата се одржала на 12.7.1899 г. во местото Спиоров Чукар, Серско. Некои ајдутски војводи се приклучиле кон Внатрешната организација. Виничката афера, од есента 1897 г., решавачки влијаела да се прекине со организирањето повремени чети. На 14.11.1897 г. една разбојничка чета од Бугарија во Винаца го убила богастиот бег Казим-ага и по ограбувањето се вратила во Бугарија. Османлиските влас-

(четни институти), почнало во текот на 1899 г. Според д-р Христо Татарчев, четните институции се "узаконети... со специјално упатство од ЦК на ТМОРО, а за шеф на тие институции бил определен Гоце Делчев, кој дотогаш бил член на ЦК на ТМОРО и му се поставувало како должност да го подготви нужниот војводски персонал за околските чети во земјата". Под раководство на Гоце Делчев биле формирани чети за обука, наречени четни школи со кои командувале револуционери кои биле поранешни бугарски офицери, кои токму поради промакедонските револуционери идеи биле исклучени од бугарската армија, на пример, Михаил Апостолов, Марко Лерински и Христо Чернопеев. Во 1900 г. Гоце Делчев се зафатил со изработка на Правилник за четите на ТМОРО. Според Христо Матов, Правилникот го работеле задграничните претставници Гоце Делчев и Горче Пет-

ќањето на Правилникот во внатрешноста. Во 1901 година Гоце Делчев заминал во инспекциона обиколка низ Македонија, каде во практика го применувал напишаното во Правилникот. Долго се задржал во Битолскиот револуционерен округ, а со себе го водел и членот на Окружниот комитет на овој округ, Георги Пешков. По завршувањето на обиколката, а врз основа на искуствата и забелешките, Делчев му сугерирал на Пешков да напише нов правилник. За кратко време Пешков ја завршил задачата, па во Битолскиот револуционерен округ четите биле организирани по тој Правилник. По доаѓањето во Бугарија во март 1902 г. Гоце Делчев, заедно со Горче Петров го преработиле Правилникот за четите од 1900 г. како и Уставот и ги отпечатиле пролетта 1902 година. Потоа биле испратени во внатрешноста на Македонија. Но, Правилникот не пристигнал во сите окрузи. За Серскиот

ти откриле дека во Винаца постои добро организирана револуционерна мрежа и дека во куќите се крие многу оружје. Аферата се проширила и на соседните градови, дури и до Скопје. За да не ги уапсат повеќето револуционери побегнале во Бугарија, а дел поминале во илегална работа. Овие настани влијаеле да се извршат промени во тактиката на ТМОРО и да се создадат првите постојани илегални организациони единици-чети, со што се почнало во 1898 г. Без оглед што формален повод за нивно создавање била Виничката афера, почетните обиди се од средината на 1897 г. од Делчев. Тој ги формирал првите агитационо-организаторски чети во Бугарија, а потоа ги упатувал во Македонија. Од крајот на 1898 г. овие чети останувале во регионите определени од организацијата каде дејствувале самостојно. Истовремено такви чети се формирале и во внатрешноста на Македонија. Првата агитационо-организаторска чета на ТМОРО формирана во Бугарија е поврзана со отворањето на тајната бомболеарница на организацијата во с. Сабљар, Кустендилско. Поради немање средства за производство во бомболеарницата во април 1897 г. Делчев формирал и вооружил една чета и ја испратил во Македонија да собира пари. Нејзини реони на дејства биле Малешевско и Пијанечко, но се движела во Кочанско, Радовишко и Струмичко. Четата составена од 6 лица ја предводел Васил Чочев. Освен што собирала пари, Првата чета на организацијата вршела и агитационо-пропагандна улога. На 17.7. 1897 г. четата се приклучила кон онаа што ја предводел Гоце, под чие раководство во септември бил заробен Назл'м-бег, а потоа заменет за пари. Првата агитационо-организаторска чета на ТМОРО на територијата во Македонија била формирана во есента 1897 г. во областа на Кичево, од војводата Дуко Тасев од с. Јудово, Кичевско, учесник во Македонското (Кресненско) востание од 1878 г. Во четата на војводата Дуко влегле Јордан Пиперката, Никола Геројски, Јанак Јанев и др. Четата била организирана под раководство и упатства на факонот Јосиф од манастирот "Пречиста", кој тогаш бил еден од раководителите на ТМОРО во регионот. По потреба во неа се вклучувал и факонот Стојан. Прва акција на четата било убиството на спахијата Мухарем-бег Ремко од с. Сл'п. Во октомври 1897 г. во Гевгелиско била формирана и втората чета на ТМОРО во Македонија, во која биле војводата Иванчо Карасулијата, Апостол Петков и Спирос Карасулски, а набрзо броела 12 души. Во 1898 г. четата се поделила на војводите: Иванчо Карасулијата со дејство во реонот на Гевгелија и војводата Апостол Петков во реонот на Ениџевардар. Наредните две години во Македонија се формирале повеќе агитационо-организа-

торски чети, а истовремено во Бугарија слични формирал Делчев. Со една од нив на 15 јуни 1899 година Делчев дефинитивно заминувал за Македонија. Горче Петров продолжил да ги формира четите на ТМОРО во Бугарија. Во текот на 1898-1899 г. во 15 околии на револуционерните окрузи на ТМОРО речиси во секоја дејствувале по една или две вакви чети. Првиот вооружен судир меѓу четите на ТМОРО и османлиската војска се случил во април 1899 г. во с. Гавалјанци, Кукушко. На 16.9. 1899 г. четата на војводата Мирче Ацев се судрила со османлиската војска во местото Папазчаир, а на 18 октомври повторно се борела во близина на с. Црвен град. Од пролетта 1902 г., поради големината на околицките чети-школи, се наметнала неопходност да се поделат на помали, односно на реонски чети. На тој начин се формирале реонските чети на ТМОРО, кои имале слична структура и состав како и околицките. Организационата структура на реонските чети на ТМОРО пред Илинденското востание била одредена со Правилникот на востаничките чети, изработен на почетокот на 1903 г. Бројната состојба можела да биде зголемена во зависност од потребите на реонот. Во втората половина на 1902 г. се формирале и неколку ревизиони чети на организацијата, а војводи биле определени: Гоце Делчев, кој требало да биде инспектор во Солунско, Тома Давидов во Битолско, Михаил Герџиков во Одринско, и Владислав Ковачев во Скопско. Во периодот 1900-1903 г. четите на ТМОРО постигнале значајни успеси во однос на целите на организацијата. Во 1901 г. во Кичевско, Охридско и Костурско се организирале женски дружини на чело со десетарки и стотарки. Во време на Балканските војни, како самостојни македонски воени формации, се појавиле четите на Јане Сандански, кој бил против овие војни доколку тие не се воделе за создавање една балканска федерација. Таквиот став Сандански го искажал со зборовите: "Тие што ќе дојдат да не ослободат, всушност ќе не заробат". Покрај Јане, односно Серското крило на ВМРО, против Балканските војни биле и македонските социјалисти, Учителската организација и др. Ослободувањето на Македонија тие го гледале во можноста на создавање обласна самоуправа на Македонија во демократизирана Турција и во можноста за создавање независна македонска држава во слободна демократска заедница на балканските народи. Таквата идеја кај овие македонски сили била застапувана уште од периодот на Младотурската револуција. Пред Балканските војни овие сили биле потиснати под влијание на соседните пропаганди во Македонија. Со оглед на тоа дека во српско-бугарската спогодба Бугарија се откажала од прелиминарниот Санстефански договор и де-

ка на Македонија двете потписнички и ветувале автономија, сите македонски сили (ВМРО и ВМК), па и Сандански одлучиле да учествуваат во Балканската војна под бугарска врховна команда. Тој ги вклучил своите чети под команда на бугарската 7. Рилска дивизија. Иако на договорите и на ветувањата на соседите не им верувал, сепак ги почнал подготовките за војна во услови кога Младотурците ги отфрлиле надежите и очекувањата и го заостриле теророт, и кога друга можност не постоела. Покрај тоа македонското револуционерно движење било разединето, па Серската група не можејќи да остане во средината, решила од сите зла да го избере најмалото - да ја помогне бугарската царска армија. Според некои извори, Сандански се определил за соработка со Бугарија поради претпоставката дека таа имала најголеми изгледи да ја заземе цела Македонија, со надеж така да ја зачува нејзината целост и единство, неоткажувајќи се од принципот "Македонија на Македонците" и од негово остварување. Согледувајќи ја новонастанатата состојба, Серската револуционерна група: Јане Сандански, Александар Бујнов, Тодор Паница, Таската Серски и др., на почетокот на јуни 1912 г. одржале советување во Солун. Во септември, во Мелник било одржано второ советување, на кое се расправало за воените прашања. По тој состанок сите раководители на организацијата заминале во илегалата, со задачи да го подготват населението и локалните војводи на дадениот период да ги почнат дејствата. Мелничкиот округ бил поделен на околии, реони и села, а така се формирале и единиците, односно вооружените формации. Центар на округот бил Мелник, главен раководител бил Јане Сандански, помошник Ѓорѓи Казепов, кој бил и околицки војвода. Од Мелник се раководеле и координирани дејства во Серскиот револуционерен округ. По распоредувањето на реонските и околицките војводи, Јане издал усни и писмени општи и поединечни упатства, во кои се одредувал начинот и бројот на мобилизираните во секое село, начинот на собирање оружје, храна и друга опрема, организирање вооружени формации. Покрај македонското во формациите самоиницијативно се пријавувало влашко, еврејско, дури и грчко население. Во упатствата биле содржани начините и формите на вооружените дејства на четите, кои требало да водат партизански облик на вооружена борба, а вршеле разузнавачка и известувачка служба.

(продолжува)
Картите се од книгата "Воена историја на Македонија" од проф. Ванче Стојчев